

I.

Usedli pod starou olší jako holoubkové.

Václav Tomkův a Mařenka Bartoňova měli se také rádi jako holoubek s holubicí.

Potok v černém stínu olší šuměl již večerní. Na západě skvěl se ještě zlatý pruh po zapadlém slunci a prokmitoval lupením olší jako svatojanské mušky. U potoka vše již dřímalo. Staré olše klonily své zadumané hlavy, travička mladá a svěží se ani nepohnula a petrklíče naklonily se k potoku, jenž je ku spánku uzpíval. Jenom ta mladá olšina šepotala, nedbajíc, že staré matičky vážně hlavu kloní. Bůh ví, co si měla s dovádivým větříkem povídat.

Zasvitla první hvězdička na modrém nebi daleko — daleko samojediná; byla jako lodička na širém, dalekém moři.

Pohlédla k ní Mařenka a slza se jí zaleskla v oku. Porozuměla, že té hvězdičce musí být asi smutno, vědělat to podle sebe. Kdyby jí takhle zítra Václava odvedli. Má jen jeho, ubohá, vždyť je sirotkem a chudým sirotkem. Zamiloval si ji. „Že mu je nade všecko,“ říkával a sliboval, že si ji vezme, kdyby i táta bránil.

A ona mu věřila, vždyť ho měla tak ráda, že by své spasení pro něho obětovala.

Zítra měl jít k odvodu. Proto byla Mařenka truchlivá, proto umlkla její švitořivá ústa.

Sklonila hlavu Václavovi na prsa a on hledě jí v zaslzené oko, líbal její čelo, líbal ústa i oči.

„Vždyť se odvod dobře skončí,“ těšil ji, „každého nevezmou, kdo tam přijde.“

Jemu bylo lehce tak hovořit a ji těšit. Takového hochu štíhlého jako jedle, zdravého a silného jako buk, byli by páni od komissí rádi lapli — ale což, jim je něco ještě milejší, a Václavův tatík to může udělat. Takový sedlák! — Ale ti ubožáci z chaloupek!

Seděli tak dlouho, tiše, tiše ve vroucím objetí. Jasným tichem poklidné noci zaznívaly od vesnice zvuky hudby.

„Slyš, muzika, my zapomněli. Půjdeme se tam podívat, Mařenko?“

„Zůstaňme raději tady. Zde je tak pěkně, a bůh ví, kdy tak zas spolu budeme.“

Jako tichý nářek zazníval k nim do útulného, šerého místa pod olšemi nápěv písňů:

*Pak až my se rozloučíme,
dvě srdéčka zarmoutíme — —*

V té jasné, tiché noci, v okamžiku, kdy srdce se domnívá, že naposled u milovaného dlí, rozechvěla se Mařenka a prudce objala Václava. Hojné slze zaleskly se po její hebounké tváři.

Václav jí hladil světlé vlásky, těše ji jak mohl.

Měsíc mezitím vyšel na hvězdnatém nebi a stoupal výš a výše po jasné obloze, až obraz jeho zaskvěl se na bystrých vlnách potoka mezi černými stíny olší.

„Mařenko, musíme se podívat k muzice. Co by mi hoši řekli, kdybych nepřišel?“

Povzdechuvši pohleděla ještě jednou na to pěkné místečko, kde tolik krásných chviliek zažila, pak zavěsila se na rámě milého Václava.

Vystoupili na stezník, jenž se kolem olšiny vinul, a nevšimli si stínu lidského, jenž na něj padal.

U houštiny stál mladík chudě oděný, s tváří bledou. Pohlížel za odcházejícími, a když na lávce naposled se zakmitli a pak zmizeli, hleděl v stranu tu. Po chvíli teprv, jako kdyby se byl ze snu probрал, kráčel za nimi.

V hospodě vesnické bylo živo a hlučno.

Zítřka měli jít chasníci do města k odvodu, a hospodský dobře věděl, kdy se dají hoši vidět.

Rekruté zpívali, výskali a z nich byl Václav Tomkův nejveselejší. „Tomu je hej!“ povídali si tam v koutě u kamen. „Strach nemusí míti, vždyť budou za něj orodovat tátovy dvacetníky. Ale neškodila by mu ta vojna, aspoň by přišel trochu k rozumu ten větroplach. A co ta Mařena? Myslíte, kmotra, že si ji vezme?“ Sousedka se usmála.

„I vezme, vezme, až někdo Mařeně statek odporučí. Prozatím ví Vašíček, co je hezkého.“

Tak povídali tam v koutě u kamen. Ale prosím vás, kdyby člověk měl na ty klepy jít. Však víme, že si kmotřičky rády sklepnou.

Onen mladík, jenž prve u olšin stál a za Václavem a Mařenkou tak dlouho hleděl, seděl za stolem maje čapku do čela vtisknutou.

Byl to Vojtěch, syn starého Kaněry, jenž měl chaloupku na drahách blíže lesa. Byl chudým tkadlcem. U Kaněry také bydlela Mařenka, které byl poručníkem a kterou jako vlastní dceru u sebe choval.

Vojta dal málo výdělků hospodskému, k němuž jen zřídka zavítal. Nevynášelo mu to a potom se vůbec lidí stranil. Od maličkosti musel pracovat a přicházel velmi málo mezi vesnické hochy, jichž společnost tuze nemiloval. Byl samotář a „nemluva“, jak mu ve vsi říkali, ale při tom všem měl srdce lepší všech.

Když měl pokdy, bloudil nejraději v blízkých lesích a od nějakého času vyhledával Mařenku.

Ta na něj kouzelně působila. Ona jedině ho rozveselila, ona jen vyloudila úsměv na jeho mlčelivá ústa. A když v neděli odpoledne spolu za chalupou pod starou jabloní sedávali, tu zazářilo jeho bledě modré, snivé oko, tu se stal hovorným.

Zas zasmušila se jeho líce, když ho Mařena opouštěla, aby se k družkám do vsi podívala.

Měl ji rád, nevyšlovně rád, aniž o tom věděl. Bodalo ho u srdce, když viděl Mařenku s Václavem po cestě z kostela žertující. On by byl také rád něco k smíchu jako Václav prohodil; viděl, že je to Mařeně milé, ale hrdlo jeho bylo sevřeno a jen v prsou mu to bušilo, když viděl, jak zářící oči Mařena na Václava upírá.

Jednoho večera, když byl již měsíc vyšel, bloudil Vojta na břehu potoka sám a sám. Tam uslyšel tichý hovor za houštinou pod starou olší a bedlivěji

tam pohleděv, uzřel tam Mařenku s Václavem. Drželi se za ruce a on jí něco šeptal, až pak zdráhající se objal.

Vojta zůstal jako zkamenělý. Srdce se mu sevřelo palčivou bolestí, nemohl ani oddechnout, a pak ubíhal, utíkal odtud, až jako bez sebe na kraji v lese klesl pod starou borovicí. Tu teprve poznal, že Mařenku miluje, nevýslovně miluje.

Když pak domů docházel, setkal se u dveří s Mařenkou. Tvář její byla zardělá a z očí jí zářilo štěstí.

„Kdes chodil, Vojtíšku?“ tázala se usmívajíc, tak líbezně. Jasný, zvonkový její hlas pronikl duši Vojtěchovu bolestně.

„Tam v lese,“ odpověděl temně a pádil na půdu. Úsměv červených rtíků zdál se mu býti úsměškem. Od té doby ani Mařenky si mnoho nevšímal, a když pod jabloní někdy spolu jako jindy sedávali, rozveselil se jen na chvílku, pak ale náhle zasmušila se jeho tvář a kvapně odcházel do lesa. Mařenka udiveně za ním pohlížela, nevěduc, jak vřele pro ni bije jeho srdce.

Dnes ho vybídli sami rodičové, aby se šel do hospody povyrazit a aby zas s Mařenou přišel.

Uposlechl, ale již na cestě ho srdce zabořilo. Viděl Mařenu v náruči bohatého Václava, viděl tu milou zardělou tvář, ty štěstím lesknoucí se oči, viděl, jak Václav jako na strunkách tančí a Mařena jako motýlek se vznáší — a on seděl za stolem.

Celá hospoda by se mu vysmála, kdyby on vkročil do kola, vždyť nedovedl ani krok udělat dle muziky. Mařena chtěla ho několikrát doma tanci vyučovat, ale on se usmívaje bránil, říká, že to pro něj není. Pomaloučku začal svou vůli měnit — kvůli Mařeně byl by se učil. Ale ten nešťastný večer, za kterého uzřel svou milovanou s Václavem v olšině!

Zmínila se sice také potom Mařena o tanci, zmínila se — ale Vojta pozvedl jako uštknutý hlavu a „nikdy“ zahučev odešel ze zahrádky do světnice. Teď kolem stolu, za nímž Vojtěch seděl, letěl Václav s Mařenou. Kýval na Vojtu vesele hlavou a Mařena se usmála na něj tak vlídně, tak laskavě.

Měla ho ráda jako bratra, znala jeho dobré srdce.

„Z milosrdenství — z outrpnosti ten úsměv!“ hučelo Vojtovi v hlavě.

Půlnoc minula — Vojta s Mařenou měli jít domů. Jemu zde tísnilo vše prsa, bylo mu tu ouzko, zpěv a smích byly mu protivny, půjde domů — a přec Mařence radost nezkazí.

Věděl, že je blažena, že by se nyní nerada s Václavem loučila, jenž jí beztoho

má ještě mnoho co povídat. Ještě jednou pohleděl Vojta na Mařenu a Václava a nedbaje zdržování i vtípkování hochů odešel domů. Ráno řekne, že přišel s Mařenou stejně domů.

Tiše vešel do chaloupky, aby nikoho neprobudil, vylezl na půdu, kde měl lože na seně připravené. Chtěl spáti. Však sen, jenž bolesti na čas ukojuje, nenesl se na jeho zemdlená víčka.

Vojta otevřel dveře u lomenice a vyhlížel ven. Jarní tichá noc rozložila se po údolí. Plný měsíc zářil nad vesnicí, jejíž chaloupky se v jeho lesku mezi šerým stromovým bělely. Hory kol a temné lesy dřímaly, vše klidno a ticho, jen z hořejšího konce vsi zaznívaly ztlumené zvuky hudby. Smutný Vojta rozechvěl se v poklidu jarní noci. Bylo mu tak teskno, tak ouzko. Zapomněl na zítřek, vzpomněl na staré rodiče a Mařenu. Jasně slze zaskvěly se v jeho očích a do sena obrátil tvář slzami porosenou.

Tak odpočíval dlouho, až na tiché peruti snesl se k němu spánek a vykouzlil mu skutečněné jeho tužby.

Bledý měsíc chýlil se k lesům.

Před chaloupkou Kaněrovou zastavili se šepotajíce Václav s Mařenou.

„Vojta je již doma. Hle, dveře jsou otevřeny.“

„Ten dobrý Vojtíšek,“ šeptala Mařenka. „Neodvedl mne s sebou, jak táta nakázal. Dobrý hoch!“

A šeptali ještě chvíli, až se rozešli.

Na východě zaskvěla se nebesa zlatem, nad nímž jako nad zlatotkaným lemem purpur červánků se rozlil.

Poklidnou dolinou, nad níž bělavá se vznášela mlha, zazvučel zvonek, zvoucí vesničany do práce.

V tu dobu budila matka Vojtěcha. Vyskočil a udiven jsa hleděl před sebe. Pak klesl opět na seno hlasitě zavzdychav. Zdálo se mu o chaloupce, ve které se svojí Mařenkou šťastně žil, zdálo se mu o štěstí, ach a on se probudil, aby šel k odvodu. —

Matka plakala, když odcházel, žehnajíc ho na čele svatým křížem, i Mařenka ho vyprovázela s pláčem. Chtěl mluvit, ale hrdlo se mu sevřelo a němě podával kolem pravici svou. Teprv když přes práh překročil, pravil temně: „Neplačte, však on mne pánbůh nějak ochrání!“

Rozhlédl se ještě jednou kolem a pak kráčel na náves, kde již hulákající hoši byli se shromáždili, aby se společně na cestu do města vydali.

„Mařenka plakala,“ mluvil v duchu Vojta, „plakala a na Václava vzpomínala.“ Ale tenkrát jí opravdu křivdil.

Se zpěvem odcházeli hoši. Někteří z otců a mezi nimi také starý Tomek šli s hochy, které modlitby a požehnání pozůstalých sprovázely.

Hoši již zmizeli v ouvoze. Z dále zaznívala jejich píseň:

*Dejte si, hoši, dejte zahrát,
však už vám šijou v Praze kabát — —*

II.

A zas byla ve vsi muzika, jako tehdy, když hoši k odvodu jít měli. Ale od těch dob se mnoho změnilo.

Květnaté jaro zmizelo, studený podzimní vítr vál v olšínách.

Mnozí z hochů, kteří tenkrát svobodni byli, oženili se s milou — šavlí a budou za krátký čas marširovat. Zítra potáhnou k vojsku. Poznáte je všechny. Podívejte se, mají na ostříhaných hlavách vojenské čapky pluků, ku kterým jsou odvedeni. Narazili je směle na ucho, do týla, tancují o překot, pláčou, zpívají i výskají. Naposled se veselí ve své domovině — naposled. Zítra — zítra!

Teď se staví švarný hoch s čapkou dělostřeleckou před muzikanty, objímaje svého kamaráda a pravicí mávaje hlasem rozechvěným zpívá:

*Lito, lito, můj tatíčku,
lito, lito je mi vás!
Za to vaše věrné vychování,
a já musím pryč od vás.*

Principál ladí housle, připíjí z plecháče, který mu druh zpívajícího podal, a ostatním pak pánům muzikantům připíjet dává. Hoch zpívá dál:

*Lito, lito, má matičko,
lito, lito je mi vás!
Že jste vy mne pod srdcem nosila,
a já musím pryč od vás!*

Hoši kol dokola se staví a sbor různých hlasů zaznívá zakouřenou světnicí. U kamen kmotry hochy litují a mnohá z nich tiše slzí.

*Líto, líto, kamarádi,
líto, líto, je mi vás,
že jste vy mne věrně milovali,
a já musím pryč od vás!*

Mladíci se objímají a hoch předzpěvující opouští náručí svého druha a jde k dívkám, aby vyhledal svou vyvolenou. Běře ji k tanci, objímá ji a zpívá:

*Líto, líto, má panenka,
líto, líto je mi vás,
za to vaše věrné milování,
a já musím pryč od vás!*

Děvče kloní hlavu, tiché slzy kanou mu po tváři.

Principál zatukal smyčcem — hudba spustila — hoši výskli a již je zas kolo živo.

„Líto — líto—“ zaznívá tu a tam, však bolestný ten výkřik zaniká ve hlučné hudbě, křiku a výskotu.

Což tam ten hoch v té myslivecké čapce za stolem sedící nezavýskne a neposkočí si s milovanou dívkou? Jak by mohl zatančit — Vojta, když neumí a když milá jeho s jiným rejdí, jehož hlavu neostříhali a jenž nenosí čapku vojenskou. Václava Tomkova neodvedli. Nadarmo starý Tomek do města nešel, a kmotry u kamen měly přece pravdu, že za Václava budou dvacetníky orodovat.

Vyvolali číslo jeho losu — Václav předstoupil a za chvíli byl svoboden jako pták.

Hned po něm šel Vojtěch Kaněřův. Hoch slabý, postavy nevelké, ubledlých tváří — a vyšel ven — co voják. Tak nikdo nečetl. Usmál se, ale bylo vidět, jak křečovitě to jeho rty trhá.

„Někoho museli mít,“ povídali si po vsi, „a když Václavovi peníze pomohly, hodil se jim Vojta. Chudák!“

„Žebrák to vždy za boháče odnese!“ A chudí chalupníci zakleli na pyšného sedláka, litujíce Vojtu a jeho rodiče.

„Podívej se, Vojto,“ pravil starý Kaněra, jenž vedle syna seděl, „hle Václav!“

Letěl právě kolem maje v náručí Mařenu.

Plno zášti zašlehlo oko starého tkalce po rozjařeném Václavu.

„Fantí se za naší Mařenou — ale ať si nechá zajít chuť.“

„Má ho ráda,“ odpověděl Vojta — „jen dejte, táto, pozor, aby se nestala s ním nešťastnou. Bojím se, že Václav tuze dobře nemyslí.“

„Větroplach,“ pravil Kaněra zamračeně a odplivnul.

Brzo nato odešel Vojta s tátou.

Dlouho — dlouho ještě potom zněla hudba a dlouho ještě hoši výskali a se veselili. Vojtěch ulehl na chudé lůžko s těžkým srdcem. Zítra bude spát již v cizině.

* * *

Co druhého dne nářku a pláče po vsi, zvláště u Kaněrů bylo, vypravovati vám nebudu. Těžce se loučili hoši, ale nejbolestnější bylo snad loučení Vojtěchovi.

Nikde nikdy nebyl mimo rodnou chalupu, hoch ostýchavý, „nemluva“, měl přijít mezi hlučné vojáky a opustit staré rodiče, Mařenu, rodné údolí, lesy, které mu tak milé byly. Plakal, opravdově plakal a nestyděl se za slze, hoch měkkého srdce, jak o něm máma říkala.

Naposled ohlédl se s vršku do údolí. Viděl, jak se matička o Mařenu, které ho byly vyprovázely, opírajíc, do chalupy vrací a po něm se často ohlíží — ale neviděl dosud kanoucí slze po vráskovitých tvářích ubohé matky.

*Líto, líto, má matičko,
líto, líto je mi vás!*

III.

Vojtěch se dostal do Hradce. První čas byl jako u vidění. Místo stinného údolí, místo vrchů a lesů viděl jen samé domy, samé hradby, v nichž mu byt vykárali. Chudá byla ta jejich světnička v horách, ale desetkrát hezčí a milejší se mu zdála, než byt v kasematech, jenž, maje jen dvě okénka, šerému se podobal sklepu. Jedním oknem viděl Vojtěch na dvůr zdmi obehnaný, po němž

neustále vojáci chodili neb se cvičili, a přistoupil-li k druhému, viděl do pevnostního příkopu.

Tam se nejraději díval. Viděl aspoň kus zeleného trávníku a tu zamhouřiv oči vmyslil se v lesní úval v milém domově, vmyslil se na zahradu pod jabloň — a bylo mu teskno. Z dumání jeho budíval jej desátník hrubými slovy a hnal ho, aby cídil zbraň neb jinou službu konal. Vojta, jenž nikdy mnoho nemluvil, stal se tu teprve nemluvou. Vykonal, co mu poručili, snášel ousměšky i týrání soudruhů. Žádný sobě nepomyslí, co ten tichý, mírný voják trpí.

Nejsmutněji bylo mu navečer. Ulehl na slamník a zahalil hlavu, aby neslyšel křik hulákajících soudruhů. „Zdali se“ jmenovitě nováčkové, aby si pány desátníky naklonili, na konev piva neb i pálenku, tu páni desátníci se snížili tak, že s nimi pili, to se rozumí, že nejvíce. Zítra budou zas nováčky týrat, a večer bude dost pití. Domlouvali se všelijak u Vojty, trýznili ho při cvičeních ze všech nejvíce, aby také na pití přidal. Ale co jim měl chudák dáti? Táta, nemaje sám takřka ničeho, dal mu na cestu několik šestáků a ty již skoro na potřebné věci vydal. Matka mu na cestě podstrčila starý tereziánský zlatník po nebožce matce své — ale ten by Vojta nerozměnil za žádnou věc na světě. Týrali jej za to páni desátníci při „execírce“, až to Vojtovi nebylo lze snést. Poslední dva šestáky dal večer na pivo a hoši pili dávajíce i jemu připít. On ale odvrátil hlavu a zamhouřil oči.

Vojenská čeládka dala se mu do smíchu, ale on nedbaje snil o domově. Ó jak zatoužil po tichém údolí, po lesích zelených a drahých těch duších!

Jedinou útěchou byl mu jeden z hochů vesnických, jenž též v Hradci zůstal. Ale ten nebyl u myslivců a proto se nemohli často scházet. Co si toho napovídali o milém domově, o všech známých, a jak se zasmušil Vojta, když mu druh jeho vypravoval, že dostal od své holky psaní.

Vojta po několika nedělích, když se mu v cvičení trochu uvolnilo, napsal na tvrdé stolici list, který doma Mařenka měla co slabikovat, ač byla dobrá čtenářka.

Pozdravoval rodiče i Mařenu nastotísíckrát a psal, že se mu nesmírně stýská, že se má tuze zle a jestliže to tak dále půjde a pánbůh tu tesknost od něho neodvrátí, že si usteskne. Že by se rád k nim podíval, ale teprve až za několik let bude to snad možná. Nějaký čas že bude v Hradci a pak že potáhne do Italie.

Chtěl něco přidat o Mařeně a o Václavovi, ale rozmyslil se.

Plakali doma všichni, když Mařena ten list čtla.

Týden za týdnem mizel a odpověď z domova nepřicházela. Sníh již pokryl pevnostní příkop, tma skoro ani z kasemat nezmizela.

Vojta seděl u okna v plášti zahalený a hleděl smutně ven na zasněžený příkop, po němž studený vítr rejdlil zvedaje kotouče sněhu. A jako venku bylo i Vojtěchovi smutno. Byl právě den Štědrého večera.

Snad by ho přece dovolili na den na dva — ale dovolení by obdržel teprve zítra a on by byl rád zažil svatý večer v tiché, útulné světničce rodné chaty. A kdyby ho nepustili?

Jestliže se teď o vánocích domů nepodívá, neuvidí milý domov až za několik let — vždyť měli v krátkosti táhnouti ku pluku do Italie. — Za několik let — a kdo ví, co mezitím se přihodí?! Nevýslovná tesknost opanovala duši Vojtěchovu. Dlouho seděl s hlavou sklopenou. Různé myšlenky probíhaly jeho hlavou, až plamenná touha zvítězila.

IV.

Tma se rozložila po údolí.

Ani človíčka nebylo vidět po zasněžené cestě, mezi chaloupkami vesnice se vinoucí. Vesničané již seděli v teplých světnicích u kamen, děti povalovaly se po umyté podlaze, po kteréž, aby se nepošpinila, hospodyně slámu roztrousila.

Těšily se na večeri a na zlatá prasátka, jež se jim měla ukázat, a odrostlejší sobě vypravovaly o jitřní, na niž dnes po prvé jíti měly.

U Kaněřů bylo však ticho a smutno.

Mlčky kladla Mařena na stůl ubrousek, který jen o velkých svátcích prostírala.

Jak se změnila od těch časů, kdy za jarního večera s Václavem u potoka sedávala, kdy s ním se u muziky veselila. Tváře její ubledly a oko nezářilo tím ohněm, který Václava tak blažil a Vojtěcha zraňoval.

Stará Kaněrka otáčela se u plotny připravujíc večeri a muž její seděl na stoličce u stavu, za nímž před chvilkou ještě pilně hlučil, s hlavou sklopenou. Pivní polévka se kouřila již na stole a zvala k večeri. Kaněra požehnal se svatým křížem a vážně jal se modliti hlasem. Tiše po něm opakovaly ženské modlitbu. Starý pohlédl na Kaněrku a tišeji se již modlil a hlas jeho se chvěl. Matka stírala slzu z oka, až se dala do pláče, a Mařenka sklopivši hlavu utírala si oči fěrtouškem.

Usedli ke stolu, slova nepromluvivše. Tichou světlicí zaznělo někdy cinknutí plechové lžice. Mysl všech tísnila vzpomínka na ubohého Vojtu, jenž v studené jizbě asi vzpomínaje na milé, na Štědrý večer se souží.

Najednou všichni udiveně na sebe pohlédli.

Venku se ozvalo pádné zatlučení na dveře.

Kdo to? Kdo přichází v tu pozdní hodinu? Snad sousedka? „Jdi otevřít, Mařeno.“

Zatlučení se opakovalo.

„Kdo to tluče?“

„Já — jen otevři!“

Mařeně zdál se hlas být známým, ale nemohla přec určitě poznat. Otevřela.

Před ní stál muž zahalený v plášti skoro v sněhu zaobalený, maje čapku přes uši staženou.

V síni bylo tma a nebylo lze rozeznati obličej cizincův, jenž podával svou pravici.

„Mařenko!“ slyšela své jméno volati tichým, rozechvěným hlasem.

„Rodičko boží! Vojtěchu!“ vzkřikla Marie a klesla do otevřené náruči. Nemohla slova promluvit, tak se jí udivení zmocnilo a Vojtěch mlčel jsa v duši rozechvěn. Zvědavě pohlíželi Kaněra a žena ke dveřím.

„Dej pánbůh šťastný, dobrý večer,“ pravil Vojta okem zářícím na rodiče hledě.

„Dej pánbůh!“ odvětili oba, však dosud hleděli pozorně na příchozího, nemohouce ho poznat. Teprve když Vojta čapku vojenskou sňal, vzkřikla matka a letěla mu vstříc. Pak otec objímal svého syna. Když Vojta svleknuv plášť stál tu v šedém mysliveckém kabátě, daly se ženské do pláče a starý Kaněra odvrátil tvář svou, aby nebylo vidět zakalené jeho oči. Pak ale radost, že tu Vojtěch je, přemohla zármutek a Vojta musel usednout za stůl a starostlivá matka pobízela jej, aby jedl a se posilnil.

„Právě jsme na tebe zpomínali, když jsi klepal,“ pravila Mařena.

„Do nejdelsí smrti bych se byla nenadála, že ty dnes přijdeš,“ divila se matka.

„Přišli ostatní také?“ tázal se otec.

„Ne, jen já sám“ — a Vojta se poněkud zasmušil. Pak začal vypravovati, co jsme již slyšeli, jak se mu vedlo, jaká tesknost se ho dnes ráno zmocnila, že se odhodlal, že půjde domů. Neřekl žádnému nic, věděl, že by jej byli zadrželi,

jen vojákovi, jenž stál ve bráně na stráži, řekl, že jde domů. Ten něco ale za-
bručel, čemu on nerozuměl. Pět mil měl Vojta z Hradce do rodné vsi. Šel celý
den neumdleně v zimě třesuté, cestami zasněženými. Ničeho však nedbal, a
když již umdlával, vzpomněl na domov a jakoby nové síly se v něm rozprou-
dily, kráčel statně dále.

Vypravování a vyptávání nemělo konce. Vojta byl by se rád zeptal na Vác-
lava, ale když pohleděl na ubledlou, zarmoucenou Mařenu, uvázla slova na
rtech.

Půlnoc tichým se přiblížila krokem. Mařena vstala, aby se na jitřní ustrojila.

„Půjdeš také, Vojtěchu?“ A jemu bylo tak, jako za dávných časů, kdy ho
volala, aby šel s ní na půlnoční.

„Půjdu,“ pravil tiše. Matka i otec ho zdržovali, že je umdlený, aby si šel
raději odpočinout.

Ale šel. Sníh, jenž byl hustě padal, nesypal se již se šedých nebes, jež se vy-
jasnila. Po modré obloze skvělo se tisíce hvězd, v jejichž lesku se drahokamy
po sněhu třpytily. Ticho velebné panovalo posvátnou nocí. Tiše kráčeli podle
sebe Mařena a Vojtěch, jenž vojenské šaty odloživ, volněji dýchal ve svých
vesnických. Kostel byl v druhé vesnici, kamž asi půl hodiny cesty bylo. Mlčení
přerušila Mařena.

„Budeš dlouho u nás, Vojtěchu?“ tázala se, nevzpomenouc, že již doma
Vojtěch na matčinu podobnou otázku odpověděl, že pozejtří zas odejde.

„Pozejtří, Mařenko. Ale nejmilejší by mně bylo, kdybych tu mohl zůstat.“

A zas mlčeli. Oba by byli rádi mluvili, ale bylo jim těsno okolo srdce.
Každého něco jiného tísnilo. Na konci vesnice na vysokém vršku uzřeli mezi
černými stromy bělící se Tomkův statek. Vojtěch tam pohlédnuv, obrátil se
k Mařeně a tázal se ostýchavě: „Co dělá Václav?“

Zdálo se mu při kmitu hvězd, že tvář Mařenina zčervenala a pak zbledla
jako sníh, jenž se kolem rozkládal. Chtěla promluvit, však slovo jí umřelo na
chvějících se rtech.

„Což již nechodí za tebou? Nemá tě již rád?“ tázal se Vojta dále a srdcem
jeho zašlehl jakýsi radostný cit, jenž ale ihned potuchl v soustrasti i smutku.

„Již se vše změnilo, Vojtěchu,“ mluvila tiše Mařena majíc oči sklopené.
„Říká dosud, že mne má rád — ale —“ nedořekla, že mu již nevěří, že je zkla-
mána.

„Ten větroplach!“ hučel Vojta a čelo jeho se zachmuřilo.

„Vymlouvají a hrozí mu, aby si mne nebral, že jsem chudobná, a dávají mu bohatou Anči Šimkovu.“

„A on?“

„Ach — on se musí podrobit vůli rodičův! Tak říká — že mne bude mít do smrti rád — ale že nemůže doma obstát —“

„Že nemůže?! Podíval bych se na to, jestli by mně mohl kdo zabránit, kdybych si chtěl tebe vzít! Ten slaboch!“ A tichý, mírný Vojtěch vztyčil se tak mužně, tak odhodlaně, až se Mařena podivila. Žehnala to dobré, věrné jeho srdce, jemu si mohla požalovat. —

„Já bych vše snesla — snad by mně pánbůh tolik síly dal — ale —“ Nedořekla. Tichý pláč udusil její slova.

„Co ale? Co se stalo?“

„Neptej se, prosím tě, Vojto, — neptej se —“ A Vojta vida zardělou tvář a oči uplakané netázal se více. Sklonil hlavu a v teskném uvažování kráčel dále. Z daleka zazněl velebný zvonů hlas. Byl by rád Mařeně řekl: „Vidíš, Mařenko! Kdybys mne mohla milovat, duši bych za to dal a bolest bysme z toho neměli. Šťastnější bys byla a já také.“ Ale mlčel, vždyť Mařena dosud měla Václava ráda. Na mysli mu stále tanula její slova: „Neptej se, prosím tě, Vojto, — neptej se“ a divné tušení zachvělo jeho srdcem. Přišli do kostela.

Mařena šla mezi dívky do lavice si sednout a Vojta se skryl do nejtmařejšího kouta za sloup pod kruchtou. Radostný zpěv se ozýval chrámem, kantor na kůře zpíval se zpěváky pastýřské, na které se Vojta co chlapec tak těšil — ale dnes — nenaslouchal zbožně písním — ani se nemodlil. Viděl, že když Mařena šla okolo Václava, jenž u stolice stál, tento hlavu odvrátil.

Vedle stáli dva hoši dosti hlasitě šeptající, takže Vojta vše slyšel.

„Vida — vida“ — povídá první — „jak Vašek Tomkův odvracuje hlavu. Jindy si ji mohl vykroutit. Kdo by to řekl — že to tak skončí s tím milováním. Chtěla na statek a —“

„Bude chovat,“ šeptal druhý. „Ano — ano — povídaly si to kmotry —“

„Slyšel jsem také. Škoda jí je — tak hezká holka — ale proč myslila na statek.“

„Václav bude prý mít o ostatcích svatbu. Je to již jako jisté.“

Se zatajeným dechem naslouchal Vojta. Srdce mu hlasitě bilo. Hoši šeptali dál, on ale více neslyšel. Neviděl kol plápolající světla, modlíci se lid, neslyšel zpěv a varhan hlas — zdálo se mu, že to zaznívá nářek Mařenin.

„Snad by mně pánbůh tolik síly dal — ale —“ Nyní si Vojta ostatní doplnil.

Stál dlouho mačkaje beranici v rukou sepjatých. Zrak jeho zabloudil po modlících se. Viděl červenající se tvář Václavovu a dál bledou, klonící se Mařenu.

„Holko, holko ubohá“ — ozvalo se v jeho prsou, v nichž lítost i hněv se usadily. Vyšel ven dříve, než služby boží byly skončeny.

Bylo po jitřní a lidé se již rozešli.

Darmo se ohlížela Mařena před kostelem po Vojtěchovi, darmo na něj chvíli čekala.

Sama se vydala na zpáteční cestu, společnosti se vyhnuvši. Nepřitočil se k ní také jako jindy Václav, jenž býval blažen, když ji mohl kousek cesty doprovodit.

Táhlo ho cos k Mařeně, té nejchudší ve vesnici dívce, a byl blažen, že ji miluje a že je milován. V zápalu tom sliboval hory a doly nerozváživ, že tvrdého má a na svůj rod pyšného otce, jenž by nikdy nepřipustil, aby měl na statku nevěstu z chalupy. Václav sám upřímně věřil, že slib svůj splní, že pravdu jen mluvil. Ale když se mu Mařena celou duší oddala, a on tužby své vyplněné viděl, ochaboval ten prudký v srdci žár. Bránil se sice otci, nechtěl si vykázanou, bohatou holku vzítí, pak ale polevoval, méně odporuje. Tu vyčítal sám sobě, že to nepoctivé, že to hanebné, když Mařenu v takovém stavu opustí — ale srdce jeho nebilo již tou láskou, jako jindy. Dobré jeho předsevzetí vzplánilo někdy velkým, prudkým ohněm, ale studený proud přísných slov otcových a hořkých slzí dobré matky jej seslaboval, až dokona zhasil. Vyhýbal se Mařeně té, již jindy vyhledával a bez ní by snad den býti nemohl; a když se s ní přece sešel, kladl vše za vinu rodičům a ujišťoval ji o své lásce, kteréž více necítil. Začal i docházet k děvčeti, jež mu bylo za nevěstu ustanoveno.

Dnes po jitřní doprovodiv ji domů, vracel se k bílému statku na kopci, jenž jeho za krátký čas býti měl. Rychlým krokem kráčel hlubokou silnicí, která po vršku k statku vedla a po jejíchž stranách košaté lípy holé své větve, sněhem obalené rozkládaly. Již byl nedaleko vrat, tu vystoupil proti němu ze stínu staré lípy muž v beranici řka:

„Na slovíčko, Václave!“

Václav vztyčil udiveně svou hlavu a zastaviv se pilně hleděl do tváře neznámého.

„Vojtěchu!“ vyrazil konečně ze sebe. „Jak sem přicházíš? Myslil jsem, že jsi daleko na vojně, a ty tu. Vítám tě,“ a podával Vojtěchovi ruku, hledě naň zkoumavě. Tušil, proč asi přichází. Vojtěch podávanou pravici nepřijal.

„Mluvil jsi s Mařenou?“

„Ne — nenašel jsem ji —“

„Jindy jsi ji po každé našel. Vím, ty se jí vyhýbáš. Ty s ní nechceš mluvit — víš, jak jsi ubohou udělal nešťastnou?“

„Přicházíš, abys mně vyčítal a snad hrozil?“

„Chci, abys chybu napravil — vezmi si Mařenu!“

„Přicházíš divně na námluvy!“

Vojtěch zbledl.

„Nemysli si, ty pyšný sedláku, že by Mařena tě prosila, abys si ji vzal za ženu. Co teď mluvím, povídám o své vůli a dělám to proto, že mi je té holky líto a že to je i hanbou mou — jestli ty — ale stydím se teď, že jsem se poddal tobě — tak —“

Ve Václavovi rozproudila se pyšná Tomkův krev. „Hlele — jak si ten nmluva spouští a začíná bujňet, co na té vojně je. Ale proto se přec u nás nebojíme!“

„Nebojíte se, že máte v truhle dvacetníky — a kdyby těch nebylo, kdo ví, kdo by z nás dnes měl vojenský kabát. Tam bys nemohl šidit poctivé holky.“ Vojtěch se chvěl na celém těle. Tvář jeho zbledla a z šedého oka jeho sršely blesky. Pýcha Václavova ho urazila tak, že cítil odvahu a sílu neobyčejnou.

„To mně, ty sukaři, ty žebroto?!“ Václavovi naběhla žíla na čele, jež plamen hněvu na rudu zbarvil.

„Žebrota, ale poctivá a ne zloděj cti jako —“

Nedomluvil. „Tu máš za svou nectnou hubu,“ sípěl Václav a pádná jeho pěst svezla se na Vojtěchovu hlavu. Jako zkamenělý stál na okamžik Vojta, pak ale bleskem vrhl se na Václava a již rvali se jako dva lvové. Bylo slyšeti jen těžké oddychování obou a někdy hlasité zaklení Václavovo, jemuž se konečně podařilo vytáhnouti z kapsy šňapák (zavírák). Již klesaje zprostil svou pravici ruky Vojtěchovy a mžiknutím zasadil mu ránu. Rudá, teplá krev vytryskla z ubledlého čela.

„Krev,“ zasípěl Vojtěch a poslední silou uchytil Václava za prsa a mrštil jím o lípu. „Tu lež, pyšný chlape!“ zahučel Vojtěch a rychlým krokem odcházel po silnici dolů. Ze vrat statku vystoupil čeledín. Než k Václavovi přišel a tohoto omráčeného domů donesl, byl již Vojtěch zmizel. Krev dosud se mu lila z rány ne příliš hluboké. Když se již chalupě přiblížil, přiběhla mu Mařena naproti.

„Chvála bohu, že jdeš. Šla jsem ti již naproti — když tak dlouho — Ale proboha! Ty krvácíš! Co se stalo? Kdo ti to udělal?“

„Václav,“ odpověděl Vojtěch temně. „Mluvil jsem s ním o tobě — a již — je po všem.“

Mařena zbledla a hlasitě zabědovala. Po chvíli pravila tichým hlasem: „Proč jsi tam šel?“

„Pro to, že — Ale pojď domů — pojď a přines vody, abych krev zastavil. Naše ale nebuď a nic neříkej. Nějak se zítra vymluvím. Však on bude také mlčet.“

Vešel do její komůrky. Ona rozsvítila louč a přinesši vodu jala se vymývatí jeho ránu. Hojné slzy kanuly jí přitom přes tváře. Vojtěchovi bylo bolno u srdce a zároveň tak sladce.

Když mu Mařena bílým šátkem hlavu zavázala a on odcházel, podal jí ruku:

„Netrap se, Mařenko! Nestojí za to ten špatný chlap. Není již pomoci a dá-li pánbůh —“ tu se zamlčel. Marie stála se sklopenýma očima před ním.

„To jsem si nezasloužila. Zaplať ti pánbůh. Odpusť mně,“ šeptala a plačíc odvrátila tvář od něho. Odešel.

Mařena klečíc u postele zakrývala tvář v peřinu a plakala dlouho — dlouho.

V.

Václav druhého dne se neukázal ani v kostele ani dole ve vsi. Měl několik modřin ve tváři a nerad by byl o tom vypravoval, jak se dostal s Vojtěchem do křížku. Tatík jeho chtěl Vojtu žalovat u ouřadu, ale rozmyslil si to. Vojta byl „císařský muž“ a pak Václav přec jen sám začal.

I Vojta z chalupy nevyšel, jsa churav. Rána ho sice pálila, ale nebyla nebezpečná. Rodičům se vymluvil, že klopýtl a narazil o roh truhly u trámu stojící.

Byl však sláb po celém těle a cítil v prsou největší bolest, na kterou si již na vojně naříkával. Neřekl nikomu nic. Ale matka čtla na bledé jeho tváři, že mu něco schází, a vyptávati se nepřestala a snášela všelijaké koření, aby se mu ulehčilo. Mařena nechtěla mu věřit a v duchu se hrozila, že je Vojtěch nemocen od té rány. Těšil je a usmívaje se prosil, aby si starostí nepřipouštěli. Bylo nedělní odpoledne. Venku padal s šerého nebe sníh. Šero a smutno bylo též ve svět-

nici u Kaněru. Starý tkadlec seděl u velikých, zelených kamen dýmaje ze své dýmky. Mařena odešla na nešpory. Kaněra vyklepáváje dýmku pravil Vojtovi:

„Slyšel jsi již o Mařeně?“

„Slyšel — Ubohá,“ odpověděl polohlasitě Vojtěch.

„Eh, nemusela se tomu větroplachu tak oddávat. Varoval, zakazoval jsem jí stokrát, aby s ním nemluvila. Ale nic naplat.“

„Však on mne neošidí, říkávala. On myslí dobře,“ vypravovala Kaněrka.

„Nemusela jsi jí tak nadržovat,“ zlobil se Kaněra a vrazil čepici na svráštěné čelo vyšel ven.

Vojtěch upíral oči do země.

„Mámo, prosím vás, neubližujte jí a nedejte jí ukřivdit. Nebuďte zlá na ni. Provinila se, ale když ho měla tak ráda —“

Kaněrka hledíc zamyšleně před sebe, upřela teď udivené oči své na Vojtěcha.

„Proč ty se jí tak zastáváš?“

„Když ji mám tak rád!“ Hloub naklonil hlavu a neodvážil se na matku pohlédnouti.

To, co ještě žádnému neřekl, co chránil jako nejsvětější tajemství, vyjevil okamžikem věrnému srdci mateřskému.

„Vojto! Vojto!“ divila se matka a pocítila jakousi hořkost proti Mařeně.

„Ví ona o tom?“

„Neví, nikdy jsem o tom s ní nemluvil. Prosím vás, jen jí nic neříkejte.“

Když Mařena se navrátila, podivila se pohledu staré Kaněrky. Byl tak vyčítavý a přec se v něm jevila lítost.

Dlouho nemohl večer Vojtěch usnout. Vzpomínal na Mařenu, na rodiče, s nimiž se zítra měl rozloučit, vzpomněl na Hradec a kasárny a zachvěl se při vzpomínce té. Jak ho uvítají — jak tam dále bude? Zdálo se mu o zlých důstojnících, o vousatém kaprálovi a mezi tím zjevovala se mu bledá matka a uplakaná Mařena.

Přes síň v komůrce nemohl někdo také dlouho usnout. Tichý pláč se tam ozýval a bolestné vzdychání. Hořké chvíle srdce zklamaného a opuštěného!

Nastalo Vojtěchovi smutné jitro, přišla chvíle rozloučení. Nebylo mu lépe, ale musel, ač by byl tak rád uposlechl zdržování svých rodičů.

Již měl uzlík svázaný, již oblekl přes šedý kabát plášť, tu se dveře otevřely a do světnice vstoupil — četník. Všichni se lekli a Vojta tiskna v pravici čapku, byl jako ohromený.

„Jest zde Vojtěch Kaněra!“ pravil přísným hlasem vousatý četník. „Ah tu je —“ když uzřel vojáka. „Ve jménu zákona. Půjdeš se mnou!“

Matka nemohla leknutím promluvit — zbledla a chytla se stolu. Mařena se zachvěla, když vzpomněla, že četník snad přichází kvůli té pranici.

„Co udělal?“ tázal se po chvíli starý Kaněra.

„Co udělal?! Utekl z vojny! — Desenter!“

Ulekaně pohlédl otec na Vojtěcha, jenž stál uprostřed světnice s hlavou sklopenou. „Já si to myslil,“ šeptal.

„Ale vždyť oznámil vojákově, co stál na stráži —“ namítla Kaněrka.

Četník se hlasitě zasmál.

„Mějte milosrdenství,“ zaštkala matka.

„Smilujte se,“ prosila Mařena.

„Přišel jen na svátky,“ tvrdil otec.

„Nemyslel jsem uprchnout. Věděl jsem, že bych nedostal dovolení — a pro dva dny nebude tak zle.“

„Nevím — ale já dostal rozkaz, abych přivedl uprchlíka. Se mnou!“

Matka div neomdlela. Slýchávala, že uprchlíky na vojně smrtí trestají; i Kaněra zmalomyslně. V koutku Mařena hořce plakala. Urputný četník pohnut jsa bolem hlubokým, který kol se jevil, potěšil je, že to není k smrti, trestán že bude, ale že není čeho se strachovat.

„Co tě to napadlo, Vojto!“ bručel Kaněra.

Ten mlčel, nahlížeje spravedlivost výčitky, ale když — kdo může za srdce?!

Matka chudák četníka prosila, aby se za syna přimluvil, což on usmívaje se, že vykoná, přislíbil.

Srdečně se Vojta rozloučil a matku objímaje jí pošeptal: „Pamatujte!“ Venku prosil se starým Kaněrou četníka, aby nešel s Vojtou přes vesnici, že by se hanbou propadli, kdyby se řeklo, že Vojtu četník odvedl, a lidé by si mohli bůh ví co zlého myslet.

Četník poznáv prostičké lidi a vida, že Vojtěch již sám se na cestu strojí, udělal jim po vůli. Vojta odešel, teskno bylo v chalupě, nejteskněji jemu samému. Šel touže cestou, kterou domů kráčel, a vzpomínal, jak se tehdy těšil, a dnes?! — Bůh ví, co na něj čeká! Teprv teď se mu zdálo, že se as velké dopustil chyby, když četníka pro něj poslali. K tomu cítil bolest a slabost po celém těle. Kráčel zvolna, rád by byl odpočíval — ale vždy, když se zastavil, poháněl ho četník k většímu spěchu. Lidé po silnici jdoucí se zastavovali, ohlížejíce

se po Vojtěchovi, jenž studem oči klopil. „Nějaký uprchlík,“ slyšel za sebou a bylo mu zima i horko, na čele vyvstával pot a na bledé tváři objevilo se místo nachez zbarvené. Kol bylo pusto. Kam oko dohlédlo, rozkládala se bílá pláň, jako příkrov nesmírný a v mlhavém vzduchu zazněl někdy krakot vran sletu-jících se na stromech blíže silnice. Byl mu zlo věstícím znamením. V mlze za-šeril se v dálce vrch bílé věže hradecké. Temno se již rozkládalo po krajině, když se k hrazenému městu přiblížili.

Když vcházeli Slezskou branou, stálo několik vojáků před strážnicí, kteří zvědavě za Vojtou hleděli.

„Desenter,“ slyšel za sebou. Muselo to být hrozné provinění, když všude mu to vyčítali a udiveně i ustrašeně na něj hleděli. Trest by jej byl tak ne-hnětl, ale ta hanba a pak rodiče!

Četník zahnul napravo. Vešli do kasáren.

* * *

Na sv. Tři krále svázal si starý Kaněra kus černého chleba do šátku, stará k tomu přidala „babku“ v troubě upečenou, vzal lískovou hůl a vydal se na cestu. Šel za synem do Hradce.

Po dlouhém vyptávání se a chození doptal se na kasárna, v nichž Vojta „ležel“. Spěchal tam, nemohl se dočkati, až Vojtu uvidí, těšil se na radost jeho, ale jak se zarazil, když mu povídali, že Vojta je v „lapáku“ a že si tam posedí.

Prosil, aby ho tam pustili, prosil snažně, až se mu oči zakalily, ale nic naplat. Nikdo nesměl s Vojtou mluvit, nikoho nesměl vidět — uprchlík! Ještě ousměš-ky si tropili vojáci ze starého, chudého otce. Desátník Vojtěchův se mu stranou nabídl, že Vojtovi vyřídí, co vzkáže, a dá, jestliže mu něco přinesl. Prostičký tkadlec věřil v upřímnost vojáka a tisíckrát mu děkoval a prosil, aby Vojtě-chovi vyřídil, že se nemá tak soužit, že pořáde na něj vzpomínají, a tu babku že mu máma posílá, a že zas brzo někdo k němu přijde.

Tím aspoň potěšen odešel starý Kaněra. Voják po čase to vyřídil, ale buch-tu si nechal za vyřízení. Vojtěch se potěšil tím, co mu voják povídal. Bledě modré, kalné jeho oko se zalesklo a srdce mu pookrálo vřelým úcastenstvím. Byl velice přepadlý. Pokašlával, naříkal na bolest, ale smáli se mu, že se pře-tvařuje, aby se dostal z „lapáku“ do nemocnice.

Vojtu bolela ta bezcitnost, nepostěžoval si více, nenaříkal a mlče seděl v koutě svého vězení, vzpomínaje na starou, pečlivou matičku.

Nastaly veselé, divoké ostatky. S lidmi veselilo se i nebe jasně modře se klenoucí, a dol i výšiny jiskřily se ve svitu zářícího slunce.

Po vesnici zazněly veselé zvuky zvonců a drkáčů na koních, kteří po lesklé dráze se saněmi uháněli. Rudé fábory a umělé květiny třepetaly se ve vzduchu s hřívou bujných vranců, jichž řemení také pentličkami bylo ozdobeno. I na biči, jenž je k běhu poháněl, poletovaly stužky. Jedny, dvoje, troje saně a za nimi zas jedny, zas a zas — dlouhá jich řada a ve všech lidé slavnostně oděni. Fábory a větvičky rozmarinové mají za kloboukem a na kabátě — a vedle veselé, usmívající se tváře ověncených družiček. Na zadních saních vážní páni kmotři a v zlatých čepcích rozumné paní kmotry. Oj, toť svatba! A jaká svatba! A jak by ne! Václav Tomkův bere si Anči Šimkovu, a bohatšího ženicha a bohatší nevěsty není ve vřkolu.

Zavýskli hoši — vystřelili — muzika zahrála — a jako letem jedou nahoru po vsi pro nevěstu.

U okna stála stará Kaněrka. Mařena soukala u stavu tátova. Z daleka bylo slyšeti svatebníky. I Kaněra opustil stav, aby se na svatbu podíval.

Mařena zbledla. Měla oči červené, vždyť po celou noc plakala. Vstala a zase si sedla. Blíž a blíže zaznívaly zvonce — křik a výskot. Zas vstavši udělala krok, ale jako by slábla, chytila se stavu a div neporazila kolovrat. Teď jsou na blízku — v okamžení pojedou kolem oken. Půjde se podívat — musí přec pohlédnout naposled na Václava co svobodného — půjde — a kdyby — Přistoupila k oknu a skrývajíc se, aby nebyla se silnice viděna, hleděla ven.

Teď mžikly kolem. První saně přejely a v nich seděl Václav s mládenci. Červený fábor jeho „libreje“ poletoval vesele v jasném vzduchu. Na saních ozval se výskot. Mařeně se zdálo, že jí na posměch zní, že schválně hoši před chalupou zavýskali.

Viděla Václava, jak sklopil hlavu, a ret její bolestně se usmál. Ale pak zatemnilo se jí před očima, zbledla jako sníh, a zakryvši zástěrkou tvář svou, potácěla se ze dveří. Hořký, hlasitý pláč ozval se tichou chalupou. Starý Kaněra outrpně za ní hleděl, „ubohá holka!“ šeptaje. Žena jeho vyšla za ní a těšila ji jak mohla. Plakala s Mařenou, však slze její nebyly tak hojné a palčivé. Byly to slze soustrasti, vždyť Mařena byla jako její, byly to slze nad synem, o němž by jí ráda řekla, jak ji rád má. Ale nesmí jí to říci, nesmí *ted'* — nesmí, když si to sám vyžádal.

* * *

Přec konečně uznali, že se Vojta nepřetvařuje, že je opravdu nemocen. Již ráno, cesta z Hradce domů i zpět, pak starost a zármutek, ký div, že slabé Vojtěchovo tělo podlehlo. Odvezli ho do vojenské nemocnice. Teď se toho sám domova neuvidí.

Po druhé k němu přišel otec jeho a tentokrát mluvil se synem. Ulekl se ale, když ho zavedli do nemocnice a tam Vojtu bledého a sešlého ušel. Vojta ale byl veselejší a potěšil i svého otce, když mu vypravoval, že brzo snad domů přijde.

Nedávno prý tak řekl při přehlídce vrchní lékař. Vojta že je na ten čas k službě neschopným, a jakmile se prý brzo trochu pozdraví, že půjde domů.

Veseleji se loučili otec i syn, neb je blažila naděje, že za krátký čas se uvidí v milém domově.

VII.

Sníh zmizel z údolí, zmizel i na horách ve vroucím polibku jarního slunce. Nastalo krásné, květů plné jaro. Potok v černém stínu olší šuměl již večerní. Na západě skvěl se ještě zlatý pruh po zapadlém slunci a prokmitoval lupením olší jako svatojanské mušky. U potoka vše již dřímalo. Staré olše klonily své zadumané hlavy, travička mladá a svěží se ani nepohnula a petrklíče naklonily se k potoku, jenž je k spánku uzpíval. Jenom ta mladá olšina šepotala, nedbajíc, že staré matičky vážně hlavu kloní. Bůh ví, co si měla s dovádivým větříkem co povídat. Zasvitla první hvězdička na modrém nebi daleko, daleko samojediná, byla jako lodička na širém, dalekém moři. Pohlédla k ní Mařenka, jež pod starou olší seděla, a slza se jí zaskvěla v oku. Porozuměla, že té hvězdičce musí být asi smutno, vědělat to podle sebe. — Opuštěná, oklamaná —.

Zde pod tou olší sedávala s Václavem, zde slýchala jeho sliby, a slova vroucí lásky, a přec —. On se oženil, a ona nevdavši se stala se matkou. Dnes pochovala jeho dítě, jež sotva několik neděl na světě pobývši, zas s ním se rozloučilo. Dnes naposled přišla do olšiny. A jako s tím milým místem se rozloučiti chtěla, chtěla navždy zapomenouti na svou lásku, na své sny, jež jí život tak ztrpčily, že zapomínala na vše kolem sebe, že o nic nedbala. Mařena se bála starého Kaněry i ženy jeho. Vědělat, jak v takých okolnostech i vlastní rodiče přísnými, ba ukrutnými bývají, a neočekávala, když se vším se vyznala, nic

lepšího. Ale místo bouře očekávané slyšela slova mírné výčitky a napomenutí. Když pak její čas přišel a nárek dětský oživoval chalupu, ani tu netrpěla nebohá Mařena. Svraštil sice někdy starý Kaněra čelo a strojí se i na hubování, ale matka dovedla vše zamezit. Nesvěřila se nikomu, jak i ji někdy mírnost přecházela, jak i ona ostrými slovy chtěla své nelibosti uvolnit — ale když vzpomněla na Vojtu, jak ji prosil, aby Mařenu bránila, když se jí svěřil, že ji tak rád má, tu zapomněla na vše.

Tu laskavost uznala Mařena a proto chtěla být vděčnou. Chtěla na vše předešlé zapomenout, aby se mohla zcela oddat starým rodičům, chtěla jim nahradit syna, po němž tak toužili. Chtěla zapomenout — ach a plakala, když se s tím milým místečkem pod olšemi loučila. Ještě jednou se ohlédla kolem po stromech, po šumivém potoku a slze setřevši vystoupila olšinou na stezku kolem se vinoucí. Měsíc byl mezitím vyšel a vrhal stín mužské postavy na bílou stezku. Mařena se lekla. V chatrném vojenském obleku stál před ní muž, opíraje se o hůl. Byl to Vojtěch. Podivení značilo se v tváři obou.

„Ty zde?“ promluvil Vojta a v slově tom spočívala jemná výčitka, již Mařena porozuměla.

„Naposled,“ odpověděla. „Přišla jsem se rozloučit,“ a nutila se k úsměvu. Pak šli k chaloupce, před kterouž na prahu seděl Kaněra se ženou, hovíce si za tichého jarního večera.

„Vedu vám nocleháře. Prosí, abyste ho tu nechali přes noc. Je to voják a je z Hradce.“

„Kde je — kde?“ ptala se matka rychle povstavši. Ze stínu hustého stromu vystoupil Vojta, jehož bledou tvář měsíc ozářil, takže ihned matka jej poznala. Usmíval se měsíc nad lidmi blaženými.

„Teď u nás zůstaneš?“ ptal se otec.

„Zůstanu — a četník pro mne víc nepřijde.“

„Ubohý hochu — cos vystál! Ale pojď — pojď a odpočiň si,“ a matka vedla syna za ruku do světnice — — —

Zas pohlížel Vojta při otevřeném vikýři na tichý dol a vesnici v záři bledého měsíce. Však netruchlil tak, jako tenkrát o muzice, když měl jíti k odvodu. Usnul brzy a milé sny ho blažily po celou noc. Když se probudil, hleděl polekaně kolem sebe, mysle, že je v nemocnici. Místo bílých, holých zdí viděl nad sebou doškovou střechu, cítil vůni sena a před ním probouzel se dol, nad nímž bělavé páry se vznášely v lesku ranního slunce.

Vojta okřál v domově v kruhu svých milých.

Byl však neustále sláb, a ačkoliv se do práce nutil, nešlo mu to jako za časů těch, kdy ještě nebyl vojákem. Poklid se vrátil do chaloupky a vše chodilo jako jindy. Zdálo se, že i Mařena, dítě pochovavši, zapomíná a že bol její se mírní. Neplakala již o samotě a tvář její se vyjasňovala. Sedávala v neděli odpoledne s Vojtou pod jabloní. Byl k ní laskav jako jindy, však nepromluvil ni slovíčka o tom, co se v nitru jeho dalo. Měl dosud Mařenu rád, miloval ji tak, že by snad si — ne, na to teď nesměl myslet, neb se mu zdálo, že Mařena nad ztracenou láskou truchlíc na Václava vzpomíná.

Nastal chladný podzim a Vojta cítil, že se mu přitížilo. Ulekána hleděla mu matka do bledé tváře a žádala, aby se šetřil a si odpočinul. Ono se řekne — šetřit! Ale Vojta rozuměl, že není doma práce jeho nazbyt, že je potřeba i jeho díla, a proto se nutil, zapíraje slabost jiným i sobě.

„Hochu, ty máš ubytí,“ zvolala ustrašeně jednou matka. „Musíme se přesvědčit.“ To bylo v sobotu. Druhého dne po ranní přivedla starou Chráskovou, aby se přesvědčila, zdali Vojta má ubytí, a aby je zažehnala.

Chrásková, starověká, po vůkolí vážená osoba pro své umění lékařské a zaříkací, nabrala vody z potoka po proudu, a naměřivši z nabrané vody dvě lžice, přelila jich obsah do jiné nádoby. Pak šeptajíc zaříkání i modlitbu, natírala Vojtu vodou tou na čele, na skráních, na prsou, na rukou i pod koleny. Vyřikavši vážně zaříkání, jala se vodu v nádobě opět měřiti.

Tiše stáli kolem Kaněra se ženou a Mařena, dychtivě a s bázni očekávající výsledek měření.

Měřila — pak vážně pohleděla na Vojtu a pak na matku. „Vody je víc.“ Kaněrka se zachvěla. Vědělať, že když vody, kterou byl nemocný natírán, po zaříkání přibude, nemocný má ubytí.

„Nelekejte se, matko — není ještě zle. Může se ještě z ubytí vystonat. Není-li přejitě, nepřijdou souchotiny, a jak se mi zdá, není přejitě.“

Studený podzim chýlil se ku konci a první sníh poletoval se šedého nebe k ztuhlé zemi.

V tu dobu Vojta ulehl. Ubytí bylo „prejitě“ a souchotě — Mařena trnula a matka, aby syn neviděl, tiše plakávala. Smutně seděl starý Kaněra za stavem a hlučel brdem, jako by chtěl zármutek ohlušiti.

Vojta slábl víc a více a kašlati nepřestal. Matka i Mařena obsluhovaly pečlivě nemocného, jenž se jako dítě na příští jaro těšil. Když umdlené, upracované matce hlava v dřímotě se nachýlila, bděla Mařena tiše se modlíc za jeho uzdravení. Slýchávala často, jak ve snu její jméno volá, vídala, jak toužebně ruku zvedal, když se probudil: „Mařenko, kdepak jsi, Mařenko?“ šeptával tu teskným hlasem, po ní se ohlížeje.

A když mu ruku podala, pohlížel na ni kalným zrakem tak, až i Mařeně se oči zarosily. Od ní bylo všechno nejlepší, ona mu nejlíp ustlala, od ní nejraději bral léky, a jen matka věděla proč — však mlčela.

* * *

Vojta se zaradoval. Okénkem, u kterého jeho lože stálo, viděl, jak na zahradě sníh taje, viděl, jak se potom travička zazelenala, a s radostí uvítal hojně žluté mlíčí a husí kvítka bělící se mezi bujnou travou.

„Jaro přišlo — a teď se brzo uzdravím — vidte, mámo!“

Ta se bolestně usmála a kývla hlavou.

A když pupence na jabloni se rozpukaly v čerstvě zelené listí, šeptal Mařeně: „Vid, Mařenko, — budeme zas spolu sedávat pod jabloní. Ale kdybych už mohl ven — nebe je tak jasné a modré — a jak ti ptáčekové vesele zpívají!“

Těšil se, že se brzo uzdraví, že brzo vyjde, a zatím bylo s ním hůře.

Bylo jasné jitro nedělní. Starý Kaněra s Kaněrkou odešli časně do sousední vsi na ranní.

U lože Vojtěchova seděla Mařena, držíc modlitební knihu v ruce. Právě modlitbu dočetši sepjala ruce na klíně a smutná jsouc hleděla na bledého, těžce oddychujícího Vojtěcha, jenž otevřeným oknem hleděl zamyšleně na zahradu. V lesku ranního slunce skvěla se rosička na bujné trávě, na jabloni rděla se poupata a bělely se již vykvetlé květy; i ostatní stromy byly květem pokryty. S větvičky na větev poskakoval ptáček vesele si popěvuje, a s ním notoval skřivan, jenž se nad osením, za zahrádkou se rozkládajícím, vznášel k jasnému nebi, po němž bílé mráčky tiše pluly k modravým horám. Vzduch byl jasný a čistý, plný vůně. Na malině před oknem se zelenající usedl si lehký motýl a pohoupav se, letěl dál, dál do polí.

Za ním hleděl touhyplný Vojtěchův zrak.

Teď zazněly jasným tichem zvony z blízké vesnice a ztlumený, velebný jich souzvuk zvyšoval dojem krásného, nedělního jitra. Jen větérek tiše od-

dychoval v malině a v lupení stromů, bylo tak krásně — tak dojemně —. Dlouhou chvíli pozíral Vojtěch na krajinu, naslouchal zbožně dojemným zvukům, až pak se k Mařeně obrátil.

„Mařenko,“ a hlas jeho tichý se chvěl, „Mařenko, ten svět je přece krásný — a já ho musím opustit!“

Mařena viděla lesknoucí se slzu v bledě modrém jeho oku. Bylo to po prvé, co o smrti mluvil, jindy vždy se těšil, že se uzdraví. Mařena byla polekaná a jala se ho těšit.

„Mařenko — vím — že nic platno — škoda — škoda. Málo jsem tu užil — a ty také. Máš zármutek — vím to, vím — rád bych —. Ale jedno srdce ti přece zůstalo věrným.“

Oddychl si a bolestně se usmíval.

„Vím to, Vojtíšku, — vím — ani toho nezasloužím — odpusť mně.“ A plačíc vrhla se Mařena na kolena u Vojtěchova lože. On se usmíval a položil bílou kostnatou svou ruku na její hebké, temné vlasy.

„Dá-li mně pánbůh — a já se uzdravím —.“ Tu se zamlčel. Chtěl něco říci, ale místo slov hleděl na Mařenu. Prve mluvil o smrti a přece zas doufal.

* * *

Když rodiče domů přišli, lekli se. Vojtovi se přitížilo. Kašlal neustále — dýchal pracněji a již jen šepotal. Odpoledne zdřiml a chvíli spal pokojně. Když se probudil, seděla matka u jeho lože, otec stál u hlav a Mařena u nohou.

Tiše volal k sobě matku. Stiskl jí ruku a hluboce k němu nakloněné šeptal: „Pamatujte na Mařenu —“

Ženské plakaly. Pak chtěl otci podati ruku, ta však klesla jako bez vlády. Ulekáný přistoupil otec k svému synu, něžně ho jménem volaje.

Ten vztyčil pracně hlavu, rty jeho se pohybovaly, jako by chtěly něco povědět, vtom ale zachvěla se prsa v křečovitém kašli, hlava klesla zpět, oči naposled na Mařenu hledící obrátily se v sloup.

Vojta byl mrtev. Slunce právě zapadalo.

Pláč a nářek ozýval se klidnou chalupou.

* * *

Druhé noci modlily se Kaněrka s Mařenou u mrtvoly Vojtěchovy. Hromnice vrhala žlutavé světlo na bledou, mírnou tvář ubohého hochy.

Když z komory odcházela, pravila Kaněrka slzíc Mařeně: „Ty ani nevíš, jak tě měl ten ubohý hoch rád. Teď ti to mohu říci —“ A vypravovala jí, s čím se jí byl Vojtěch svěřil a jak za ni orodoval.

„Ach, teď mu rozumím,“ zaštkala Mařena, „teď dobře rozumím tomu, jedno srdce ti přece zůstalo věrným“.

Domnívala se, že myslil svou přátelskou lásku, své bratrské srdce.

„Vojtíšku, Vojtíšku!“ štkala Mařena klečíc u nohou mrtvoly — „proč jsem neměla takovou lásku jako ty ke mně — *ty dobré, zlaté srdce!*“

* * *

Vojta měl slavný pohřeb. Mládenci a panny odnesli ho na hřbitov a celá skoro ves šla za rakví mladého vojáka. I Václav byl mezi lidem. Je bohatým a pyšným sedlákem, jako jeho tatík byl.

Mařena se více nezachvěla, když ho uzřela, srdce se bolestně více nesevěřelo, ale zatruchlilo tím upřímněji u rakve dobrého Vojty.

Pod košatým jasanem jest jeho hrob. V neděli po ranní klečívají u nízkého toho rovu starý Kaněra se svou ženou, a oba truchlíce vysílají modlitby k nebi za svého jediného syna.

Je po hrubé. Velkým již odzvonili poledne. U kostela na hřbitově je ticho; žhavý paprslek slunce bloudí kol a líbá trávu i květy na hrobech, na nichž se stíny stromů chvějí. U hrobu pod jasanem klečí Mařena sama — jediná na hřbitově a modlí se. Odpoledne po nešpoře zastaví se tu zas a v té posvátné samotě u nízkého hrobu bude se zas dlouho modlit za to *dobré, zlaté srdce.*

ČESKÝ JIH, ROČNÍK I.

1872-73.